

AHMET REFİK ALTINAY VE “GEÇMİŞ ASIRLARDA TÜRK HAYATI”

Muazzez ALPBEK-Türkân POYRAZ
Millî Kütüphane Kütüphanecilerinden

Sultan Abdülâziz'in vekilharcı *Ürgüplü Ahmed Ağa*'nın oğlu olan *Ahmet Refik Altınay*, 1880 yılında İstanbul'da Beşiktaş'ta dünyaya geldi. Öğrenimini askerî okullarda tamamlayarak 1898 de Harbiye'den mezun oldu. 1902 de Harbiye Mektebi'ne Fransızca öğretmeni, 1908 Meşrutiyetinin ilânından sonra aynı mektebe tarih muallimi tayin edildi.

Ahmet Refik Altınay, yazı hayatına Harbiye Mektebi'nde muallimlik yaptığı bu yıllarda başlamıştır. 1903 te mülâzım-ı evvel (=üstteğmen), 1907 de yüzbaşı oldu. Aynı yıl içinde *Millet* gazetesinin baş muharrirliği vazifesini üzerine aldı.

Ahmet Refik Altınay, *Askerî Mecmua* yazarlığında, Balkan Harbi sırasında askerî sansür müfettişliğinde bulunduktan sonra, kendi isteği üzerine yüzbaşılıktan emekliye ayrıldı. Fakat Birinci Dünya Savaşı sırasında tekrar askerî vazifeye çağrıldı, Anadolu'da ve İstanbul'da çeşitli vazifelerde çalıştıktan sonra İstanbul Darülfünunu tarih muallimliğine, bir yıl sonra da müderrisliğine (=profesörlüğüne) getirildi. *Ahmet Refik Altınay*, 1933 yılındaki Darülfünun ıslahatına kadar bu vazifede kalmıştır.

Demirbaş Şarl (=Karl XII.) hakkındaki eseri dolayısıyla, İsveç Akademisi tarafından mükâfatlandırılmıştır.

Merhumun asıl şöhreti, 1908 Meşrutiyetinden sonra, “Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı” serisinin *İkdam* gazetesinde yayınlanmasıyla başlar. Bu serinin ve bu tarzdaki diğer eserlerinin, memlekette tarihî eserler okumak zevkini yarattığı bir gerçektir. *Ahmet Refik Altınay*, bu başarıyı, eserlerinin ilmî olmaktan çok popüler oluşuna borçludur. Bu bakımdan geniş bir okuyucu zümresine hitap edebilmiştir.

Ahmet Refik Altınay çok ve çeşitli eser vermiş bir yazardır. Sayısı 150 yi aşan eserleri arasında, okullar ve halk için yazılmış tarih kitap-

larını, tercümelerini, makalelerini, askerlikle ilgili kitaplarını ve bu arada "Gönül" isimli şiir mecmuasını zikretmek mümkündür.

Son yıllarını sıkıntı ve zaruret içinde geçiren *Ahmet Refik Altınay*, 10 Ekim 1937 de Haydarpaşa Numune Hastahanesi'nde hayata gözlerini kapadı.

Bu yazımızda incelediğimiz "Geçmiş Asırlarda Osmanlı (Türk) Hayatı" serisi, *Ahmet Refik Altınay*'ın en tanınmış ve çok okunmuş kitaplarını ihtiva etmektedir. Bu seri 24 kitap olarak hazırlanmış veya hazırlanması tasarlanmış, fakat ancak 16 sı yayınlanabilmiştir. Serinin adı 1-9 numarada "Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı", 10 uncu kitaptan itibaren "Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı" dır. 10 uncu kitap olan *Sultan Cem*, 1923 te yayınlanmıştır. Osmanlı kelimesinin yerine Türk sözünün seride kullanılmaya başlanmasının sebebi budur. Seriden yayınlanan 16 kitaptan bir kısmı iki, bir kısmı üç kere basılmıştır. İki kere basılan *Tarihî Simalar*, üç kere basılanlar *Kabakçı Mustafa*, *Lâle Devri*, *Köprülüler* (Mehmed Paşa, Fazıl Ahmed Paşa), *Tesavir-i Rical*, *Felâket Seneleri*, *Kadınlar Saltanatı* (I.C.II.C.) dır. Birden fazla basılanların basımları arasında, umumiyetle, hiç bir fark yoktur. Sadece 2. veya 3. basım kayıtları, basım farkını belirtmektedir. Yalnız *Lâle Devri*'nde esaslı basım farkı mevcuttur. Bu hususta mühim bir not da, yeni basımların hep aynı yıl içinde yapılmasıdır. Bu, eserlerin ne kadar çok okunduğunu göstermektedir.

Basılmış 16 kitap arasında 3 üncüsü olan *Lâle Devri*, "Tetebbuat-i Tarihiyye Sayfaları" seri kaydını taşımaktadır. Bu eserin üç basımına da bu seri kaydının konmasının sebebi anlaşılmıyor.

Serinin yayınlanan kitaplarının arka kapaklarında, neşrolunacak olanların listesi bulunmaktadır. Bunlardan *Âlimler ve Sanatkârlar*'ın dış kapağındaki listeye, göre, neşrolunacaklar şunlardır:

Orhan Gazi, *Ocak Ağaları*, *Tarihî Menkıbeler*, *Tanzimat Devri*, *Akdenizde Türkler*, *Neuşehirli İbrahim Paşa*, *Yıldırım Bayezid*, *Kara Mustafa Paşa*, *Hocalar ve Medreseler*.

Ancak, bu liste, diğer kitapların arka kapaklarında, sıra bakımından, çok kere değişiktir. Bunlardan *Orhan Gazi* kitabının adı, diğer kitapların arka kapaklarındaki listede yoktur. *Bizans Karşısında Türkler* ve *Samur Devri*'ndeki listelerde *Tarihimizde Kadın Simaları* isimli bir kitap bulunmaktadır ki, bu isim, *Âlimler ve Sanatkârlar*'daki listeden çıkarılmıştır. Bu değişikliklerden anlaşıldığına göre, *Ahmet*

Refik Altınay, serinin yayınlanacak olan kitaplarının hepsini hazırlıyamadı, listede sonraya koyduklarını herhangi bir sebeple önce tamamlayınca sırada zaruri olarak değiştirmeler yapmış, *Tarihimizde Kadın Simaları* adlı eserin hazırlanmasından da -ihtimal- tamamen vaz geçmiştir.

Serinin neşrolunan 16 kitabı şunlardır:

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı: 1

Tarihî Simalar: [İstanbul] 1331 Kitabhane-i Askerî. 136 S. 8° 1 plânş.

Konu: Paris'te Osmanlı sefirleri -Müteferrika Süleyman Ağa- Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi -Said Efendi- Esseyyid Ali Efendi- Meşhur türediler- Cinci Hoca -Çalık Ahmed- Canım Hoca. Not: Kitabın başında 2 sayfalık bir önsöz vardır. Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser aynı yıl içinde iki defa basılmıştır. Bu iki basım arasında "1.tabı", "2.tabı" kayıtlarından başka hiç bir fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı: 2

Kabakçı Mustafa. [İstanbul] 1331 Kitabhane-i Askerî. 143 S. 8° 1 plânş.

Konu: Osmanlı ihtilâllerinin mahiyeti -İsyân reisleri- Kabakçı Mustafa- Ülema ve yeniçeriler -Selim-i Sâlis devrinde sanat ve musiki Siyaset-i hariciyye -Kabakçı'nın isyanı -Selim-i Sâlis'in hal'i —Türediler saltanatı —Alemdar.

Not: Kitabın baş tarafında 4 sayfalık bir "Mukaddime" vardır. Bibliyografya bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser, aynı yılda üç defa basılmıştır. Bu üç basım arasında da basım kaydı farkından başka bir ayrılık yoktur.

Tetebbuat-ı Tarihiyye Sayfaları: 3

Lâle Devri: [1130-1143]. [İstanbul] 1331 Muhtar Halit Kitabhanesi. 231. S. 8°

Konu: Onikinci asırda Osmanlılar —Ahmed-i Sâlis ve İbrahim Paşa —Osmanlılar ve garp medeniyeti —Matbaacılık —Lâle merakı— Şair Nedim —1143 isyanı —Patrona Halil —Mahmud-ı Evvel— Humberacı Ahmed Ağa.

Not: Kitabın başında: "Muhterem vatanperver şairimiz Tevfik

Fikret Bey'e" ibareli bir ithaf vardır. Bibliyogravya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser, aynı yılda üç kere basılmıştır. İlk iki basım arasında basım kaydından başka fark yoktur. Değişik olan üçüncü basımın künyesi aşağıda verilmiştir.

Tettebbuat-ı Tarihiyye Sayfaları : 3

Lâle Devri : [1130-1143]. 3.bs. İstanbul 1331 Kitabhane-i -Askerî. 171 S. 8°. 6 plânş.

Konu: Onikinci asırda Osmanlılar —Ahmed-i Sâlis ve İbrahim Paşa —Matbaacılık —İstanbul Hayatı —Sâ'dabad —Lâle merakı— Şair Nedim —1143 isyanı —Patrona Halil —Mahmud-ı Evvel— Patrona'nın akibeti.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Kitabın başında "Muhterem vatanperver şairimiz Tefvik Fikret Bey'e" İbareli bir ithaf vardır.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı : 4

Köprülüler: Köprülü Mehmed Paşa : (991-1072). İstanbul 1331 Kitabhane-i Askerî. 143 S. 8° 5 plânş.

Konu: Köprülü Mehmed Paşa —Hayatı ve tabayii —Dinî siyaseti —Köprülü ve ülema —Zamanında ulûm ve edebiyat —Anadolu ıslahatı —Erdel muvaffakiyatı —Siyaset-i hariciyyesi —Köprülünün son günleri.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser, aynı yılda 3 kere basılmıştır. Basımlar arasında basım kaydı notundan başka bir fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı : 5

Köprülüler : Köprülü (Fazıl) Ahmed Paşa (1045-1087). [İstanbul] 1331 Kitabhane-i Askerî. 156 S. 8° 3 plânş.

Konu: Köprülüzade Ahmed Paşa —Hayatı ve tabayii —Avusturya seferi —Girit seferi —Kandiye muvaffakiyeti —Zamanında İstanbul ve Edirne hayatı —Ulûm ve edebiyat —Siyaset-i hariciyyesi— Lehistan seferi —Hatime-i hayatı.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser, aynı yılda 3 kere basılmıştır. Basımlar arasında, basım kaydı farkından başka bir fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı : 6

Tesavir-i Rical: İstanbul 1331 Kitabhane-i Askerî. 139 S. 8° 1 plânş.

Konu: Tarhuncu Ahmed Paşa —Osmanlılarda ilk bütçe —İbşir Mustafa Paşa —Şekavetten sadarete —Mühr-i şerif uğruna —Humbaracıbaşı Ahmed Paşa —Menfaat ve din.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser, aynı yılda 3 kere basılmıştır. Basımlar arasında basım kaydı farkından başka bir fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı: 7

Felâket Seneleri: [1094-1110]: İstanbul 1332 Kitabhane-i Askerî. 188S. 8°-3 plânş.

Konu: Kara Mustafa Paşa —İkinci Viyana muhasarası —Budin felâketi-Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa —Salankamin felâketi-ekân-ı devletin ihaneti —Zanta felâketi —Karlofça muahedesi.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarındadır. Eser aynı yılda 3 kere basılmıştır. Basımlar arasından Basım kaydından başka fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı: 8

Kadınlar Saltanatı: [699-1027]. 1. c. İstanbul 1332 Kitabhane-i Askerî. 156 S. 8° 1 plânş.

Konu: Osmanlı sarayında Bizans prensleri —Türk kızları —Hurrem Sultan —Nur-banû Sultan —Safiye Sultanın siyaseti —Handan Sultan —Sultan Ahmed-i Evvel'in hasekileri.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Eser, aynı yılda 3 defa basılmıştır. Basımlar arasında basım kaydı notundan başka bir fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Osmanlı Hayatı: 9

Kadınlar Saltanatı [1027 - 1049]. 2. c. İstanbul 1332 Kitabhane-i Askerî. 128 S. 8° 1 plânş.

Konu: Mah-firuz Valide Sultan —Âkile Hanım —Orta Camiinde Sultan Mustafa'nın validesi —Genç Osman faciası —Kösem Valide Sultan ve Murad-i Rabi' —Sipahi isyanı.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarındadır. Eser, aynı yılda 3 kere basılmıştır. Basımlar arasında basım kaydı notundan başka fark yoktur.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 10

Sultan Cem. [864 - 900] İstanbul 1923 Kitabhane-i Hilmi. 232 S. 8°

Konu: Sultan Cem'in gençliği —Anadoluda Sultan Cem —Kardeş kavgası —Rodos'ta Sultan Cem —Fransa'da Sultan Cem —Papa ve Sultan Cem—Sultan Cem'in vefatı.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altındadır. Basın kaydı dış kapakta 1924 tür.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 11

Kadınlar Saltanatı : [1049-1058]. 3. c. İstanbul 1923 Kitabhane-i Hilmi. 180 S. 8° 1 plânş.

Konu: Kösem Sultan —Sultan İbrahim ve Cinci Hoca —Samur ve amber devri —Telli Haseki —Şekerpare —Hubyar Kadın —Sultan İbrahim'in zulümleri —Ocağın isyanı —Sultan İbrahim'in katli.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarındadır.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 12

Kadınlar Saltanatı: [1058 - 1094]. 4. c. İstanbul 1923 Kitabhane-i Hilmi. 304 S. 8° 1 plânş.

Konu: Kösem Sultan ve ağalar saltanatı —İstanbul ve Anadolu —Halkın isyanı —Kösem Sultan'ın katli —Kızlar ağası ile Turhan Sultan'ın idaresi —Çınar vakası —Turhan Sultan'ın vefatı.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarındadır.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 13

Sokullu. [911-987]. İstanbul 1924 Kitabhane-i Hilmi. 334 + [1] S. 8° 1 plânş.

Konu: Sokullu'nun gençliği —Sokullu ve Şehzade Selim —Süleyman-ı Kanuni zamanında sadareti —Selim-i Sani ve Sokullu'nun müstakilen sadareti —Sokullu zamanında İstanbul Hayatı —Usul-i idare —Sokullu'nun haricî ve dahilî siyaseti —Sultan Murad-ı Sâlis ve Sokullu —Sokullu'nun son seneleri.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarındadır. Kitabın sonunda bir fihrist vardır.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 14

Âlimler ve Sanatkârlar: [900 - 1200]. İstanbul 1924 Kitabhane-i Hilmi. 407 S; 8°

Konu: Mimar Sinan —Selânikî Mustafa Efendi —Mimar Davud Ağa —Seyyid Lokman —Hoca Sadeddin —Peçevi İbrahim Efendi—Karaçelebizade Abdülâziz Efendi —Şeyhülislâm Yahya Efendi—Koca Mimar Kasım Ağa —Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa —Naima —Nedim —Raşid —İbrahim Müteferrika —Koca Ragıp Paşa.

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların sonundadır. Kitabın sonunda bir fihrist vardır.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 15

Bizans Karşısında Türkler : [699 - 857]. İstanbul 1927 Kitabheane-i Hilmi. 416 S. 8°

Konu: İnönünde Türkler —Türkler ve Bizans —Yeşil Bursa'dan Güzelce Hisar'a —Yıldırım'ın oğulları —Bizans'ın birinci ve ikinci muhasarası —Bizans'ın son seneleri —Bizans'ın üçüncü ve dördüncü muhasarası —Bizans'ta Türkler:

Not: Bibliyografya, bazı sayfaların altlarında verilmiştir. Kitabın son iki sayfası, küllüyatın, o tarihe kadar yayınlananlarının tafsilâtlı listesini ihtiva etmektedir.

Geçmiş Asırlarda Türk Hayatı: 16

Samur Devri: 1049-1059. İstanbul 1927 Kitabhane-i Hilmi. 254 S. 8°

Konu: Dördüncü Murad'ın vefatı —Sultan İbrahim'in mahbes-ten çıkarılması —Kösem Valide —Sarayda Cinci Hoca—Sultan İbrahim'in cinnetleri —Telli Haseki —Şekerpare —Samur ve Amber vergisi —Ağaların isyanı —Sultan İbrahim'in hal'i ve İdamı.

Not : Bu eser, bibliyografyadan mahrumdur. Son üç sayfa, küllüyatın o tarihe kadar çıkmış olanlarının tafsilâtlı listesini ihtiva etmektedir.